

Toros Üniversitesi
Toros University
Sciences

İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Faculty of Eco., Administrative and Social

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Dergini Sahibi/ Owner of the Journal

İİSBF Adına,
Ali Özveren

Mütevelli Heyet Başkanı / Chairman of Board of Trustess

Editör/ Editor

Prof. Dr. Süleyman Türkel

Yardımcı Editör/ Assistant Editor

Prof. Dr. Kamuran Elbeyoğlu
Doç.Dr. Abdullah Çalışkan
Doç.Dr. Mert Aktaş

Yayın Kurulu / Publishing Board

Prof. Dr. Süleyman TÜRKEL
Prof. Dr. Haluk KORKMAZYÜREK
Dr. Öğr. Üyesi Münir Yalçın ORTAKALE
Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan Yavuzalp MARANGOZ
Dr. Öğr. Üyesi Murat KÖYLÜ
Dr. Öğr. Üyesi Sema Bengi GÜRKAN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief

Dr. Öğr. Üyesi Murat KÖYLÜ
Arş. Gör. Gökçe Manavgat

ISSN: 2147-8414

Cilt/Volume: 5

Sayı/Issue: 8
Yıl/Year: 2018

Taranan İndeksler/Indexed by
TUBİTAK-Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM)
DRJI- Directory of Research Journal Indexing
SOBİAD
Google Scholar

Toros Üniversitesi İ.İ.S.B.F Sosyal Bilimler Dergisi, yılda 2 kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Ekonomi, İşletme, Maliye, Muhasebe, Finans, Tarih, Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Ticaret ve Lojistik, Psikoloji ve Sosyal Psikoloji v.b. sosyal bilim dallarında yapılan araştırmaları konu alan makalelere yer verilecektir. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Word dosyası halinde <http://dergipark.gov.tr/iisbf> adresine gönderilen aday makaleler, yazım kurallarına uygunluk kontrol edildikten sonra hakem sürecine yönlendirilecektir. Dergide yayımlanan makalelerin dil, bilim, yasal ve etik sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

Bilim ve Danışma Kurulu / Science and Advisory Board

Prof. Dr.	Ahmet Burçin YERELİ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Ayten Ayşen KAYA	Ege Üniversitesi
Prof. Dr.	Banu YAZGAN İNANÇ	Toros Üniversitesi
Prof. Dr.	Fatma OREL	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr.	Gonca BAYRAKTAR DURGUN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Haluk KORKMAZYÜREK	Toros Üniversitesi
Prof. Dr.	H. Nejat BASIM	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr.	Kamuran ELBEYOĞLU	Toros Üniversitesi
Prof. Dr.	Leyla ŞENTÜRK ÖZER	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet Devrin AYDIN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet TANYAŞ	Maltepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mete YILDIZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Necmiddin BAGDADIOGLU/	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	R. Fatih SAYGILI	Ege Üniversitesi
Prof. Dr.	Turhan KORKMAZ	Mersin Üniversitesi

Prof. Dr.	Türksel KAYA BENSĞİR	TODAİE
Prof. Dr.	Ünsal SIĞRI	Başkent Üniversitesi
Doç. Dr.	Abdullah ÇALIŞKAN	Toros Üniversitesi
Doç. Dr.	Fatih ÇETİN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr.	İbrahim Sani MERT	Antalya Bilim Üniversitesi
Doç. Dr.	Köksal HAZIR	Toros Üniversitesi
Doç. Dr.	M. Kemal ÖKTEN	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr.	M. Kemal ÖKTEN	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr.	Mert AKTAŞ	Toros Üniversitesi
Doç. Dr.	Mustafa BEKMEZCİ	Toros Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Aslıhan YAVUZALP MARANGOZ	Toros Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Ayhan DEMİRCİ	Toros Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Cengiz TUNÇ	Toros Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Halil İbrahim AYDIN	Batman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	İbrahim BOZ	Toros Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	M. Fatih ÇINAR	Avrasya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Necmettin ÇELİK	Kâtip Çelebi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Özcan IŞIK	Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Saffet AKKAYA	Avrasya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Sedat AYYILDIZ	Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Sema Bengi GÜRKAN	Toros Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Şenay ATAM	Korkut Ata Üniversitesi

İÇİNDEKİLER:

ŞİLİ'DE GİZLİCE VE KAFAMDA BİR TUHAFLIK KİTAPLARI ÜZERİNDEN NEOLİBERALİZMİN MEKÂNA VE BELLEĞE ETKİSİ	Sayfa
Arş. Gör. Bayram Koca Arş. Gör. Eser Ergönül	6-25
GÖÇ ÇALIŞMALARI İÇİN KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE	26-49
Dr. Türken Çağlar	

ADALET BAKANLIĞINA BAĞLI KURUMLARDA ÇALIŞAN PERSONELİN YAŞADIĞI TÜKENMİŞLİK, İŞ DOYUMU VE YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ Dr. Bülent Tansel	50-77
TÜRKİYE'DE SİVİL-ASKER İLİŞKİLERİNİN TEMEL AÇMAZLARI ve UZLAŞI İMKÂN LARI Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Uluçakan	78-103
DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİĞİN İŞ PERFORMANSINA ETKİSİ: LİDER ÜYE ETKİLEŞİMİ VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞIN ARACILIK ROLÜ Doç. Dr. Abdullah Çalışkan	104-140
SOSYAL PAZARLAMA KAVRAMI VE SOSYAL PAZARLAMADA SOSYAL MEDYA KULLANIMI: SAĞLIK KAMPANYALARI UYGULAMALARI Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan Yavuzalp Marangoz	141-165
Dr. Öğrencisi Özgür Uğur Arıkan YAŞAM TATMİNİ ÖLÇEĞİNİN TÜRKÇE GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİLİK ÇALIŞMASI Doç. Dr. Mustafa BEKMEZCİ	166-177
TÜKETİCİLERİN AKILLI TELEFON UYGULAMALARINI KULLANMA NİYETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN KULLANIM TUTUMUNA VE NİYETİNE ETKİSİ Arş. Gör. Sena Tekeli Arş. Gör. Ayşe Şahin	178-197
ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİN KAYIRMACILIĞA ETKİSİ ÖRGÜTSEL GÜVENİN ARACILIK ROLÜ Doç. Dr. Abdullah Çalışkan Dr. Öğr. Üyesi Emine Özlem Köroğlu Ayten Taşkın	198-220
TÜRK KAMU HASTANELERİ BİRLİĞİNE AİT BAZI SAĞLIK GÖSTERGELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN KANONİK KORELASYON ANALİZİ İLE İNCELENMESİ Dr. Öğr. Üyesi. Ayhan Demirci	221-235

**CUMHURİYET SENATOSU DÖNEMİ KADIN SİYASETÇİLERİN
TÜRK KAMU BÜROKRASİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

Dr. Öğr. Üyesi Ümmügülüm Candeğer
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Burhanettin Coşkun

236-262

**KRİPTO PARALAR VE ULUSLARARASI FİNANSAL
PİYASALARDA YERİ**

Dr. Öğr. Üyesi Meltem KESKİN KÖYLÜ

263-276

**MONDROS MÜTAREKESİ SONRASI VE MİLLİ MÜCADELE
DÖNEMİNDE JANDARMA TEŞKİLATI**

Dr. Öğr. Üyesi Murat Köylü

277-293

Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve

Türken Çağlar *

Özet: Bu makalenin ana amacı, göç ve ilişkili kavramlar hakkında yaşanmakta olan kavram karmaşasının giderilmesine katkı yapmaktır. Bilindiği üzere göç olgusu ile ilgili pek çok kavram farklı biçimde anlamlandırılmakta ve hatta birbirlerinin yerine kullanılabilir. Örneğin, Türkçe literatür ile yazılı – görsel basında sığınmacı, ilticacı, mülteci, göçmen gibi kavramların çok karıştırıldığı ve birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Amaca varmak için öncelikle göç konusu hakkında bir giriş yapılmış ve daha sonra göç türleri ve göç ile ilgili kavramlar, özellikle Uluslararası Göç Örgütü (IOM) kaynakları temel alınarak, tanımlanmaya çalışılmıştır. Varılmak istenen sonuç, göç literatürü bilimsel üretiminde kavram karmaşasının önüne geçmek ve ilgililer tarafından aynı anlamda kullanılan bir göç kavramları terminolojisinin üretilmesine katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göç ile İlgili Kavramlar, Göç Türleri, Göçün Nedenleri

* Dr., Hacettepe Üniversitesi, Psiko-Sosyal Danışma Birimi, Ankara,
turkancaglar@gmail.com

DOI:

Geliş T. / Received Date: 08.04.2018
12.06.2018

Kabul T. / Accepted Date:

A Conceptual Framework For The Migration Studies

Abstarct: *The main aim of this paper is to make a contribution in order to eliminate the incomprehensibility on migration and related concepts which are mostly used with the different meanings in the Turkish migration literature. For example, it is so common to see the misuse of conceptual meaning of refugee, asylum seeker, migrant, etc. in the Turkish migration literature and media. In order to reach the aim, firstly, an introduction is made on migration and migration types. In addition, the migration related other concepts are defined with the help of International Organization for Migration (IOM) documents in order to carry out a standardization of conceptual meanings and usage. The conclusion targeted is to contribute to a standardization on the meaning of migration literature concepts in academic production.*

Key Words: *Migration, Migration Related Concepts, Migration Types, Migration Reasons*

GİRİŞ

Bu makalenin temel amacı, tarihin her döneminde geçerli olma özelliğini korumanın yanı sıra antropoloji, sosyoloji, hukuk, sosyal çalışma ve sosyal hizmetler, ekonomi, yönetim, tarih, coğrafya, uluslararası ilişkiler, lojistik vb. pek çok farklı disiplinin ortak ilgi alanında yer alan göç kavramını, bu kavramla ilişkili diğer kavramları tanımsal açıdan tartışmak, değerlendirmek ve göç konusundaki akademik üretim sürecinde oluşabilecek kavram karmaşasının önüne geçmek ve bu amaçla, kavramsal tanımlarda bir standardizasyon sağlamaktır. Bilindiği üzere göç, insanlığın varoluşu ile birlikte ortaya çıkmış, tarihin her döneminde çatışma, savaş, kuraklık, yiyecek temin etme, daha iyi bir yaşam umudu vb. gibi temel nedenlerle varlığını, her zaman birey, topluluk ve toplum gündeminde hissettirmiş ve sürdürmüştür. Özellikle 1980'lerden itibaren başlayan küreselleşme ve yeni dünya düzeni, iki kutupluluktan tek ya da çok-kutuplu yapıya geçiş gibi süreçler sonucunda göç ve göçmenlik yeni bir boyut kazanmış ve eski yerel özelliklerin ilerisine geçerek uluslararası, ulus ötesi, yani evrensel boyutlara taşınmıştır. Diğer bir deyişle göç, günümüzde, bir ya da birkaç ülkeyi ilgilendiren sorunlar yumağından hemen hemen dünyadaki tüm ülkeleri şu ya da bu biçimde etkileyen sorunlar yumağına dönüşmüş bulunmaktadır. Özellikle son yıllarda Türkiye'nin bu gelişmelerden çok daha fazla etkilendiği açıktır. Geçmişte Türkiye, göç veren bir yapıdayken, süreç içerisinde göç geçiş ülkesi ve göç alan ülke konumuna doğru değişimler yaşamıştır. Günümüzde Türkiye, göç konusunda önemli sorunlar yaşayan ülkelerden biri haline gelmiştir. Göç ve ilişkili diğer kavramlara yüklenen anlamları incelerken, konuyla ilgili; ulusal ve uluslararası kuruluşlarca yapılan tanımlar,² yasal mevzuat³ ve literatürdeki mevcut diğer çalışmalardan, istatistiki verilerden –ikincil verilerden- yararlanılmıştır. Göç ve ilişkili diğer kavramların açıklığa kavuşturulması, terminolojide sıklıkla karıştırılan ve birbirinin yerine kullanılan bu kavramların⁴ doğru anlaşılması açısından çok önemlidir. Bu nedenle, göç ile ilgili kavramların evrensel boyutta aynı anlamda kullanılması, literatürde bir standardizasyonun sağlanması ve bu konudaki kargaşanın giderilmesi önemli bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmanın bu yönüyle Türkçe literatüre katkı yapacağı düşünülmüştür.

² Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.

³ 1951 tarihli, 'Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme', 1967 tarihli 'Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol', 4 Nisan 2013 tarihli, 6458 sayılı 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'.

⁴ Örneğin; uluslararası literatürde, her üçü de farklı siyasi-hukuki karşılıkları olmasına rağmen, 'göçmen' (migrant), 'sığınmacı' (asylum-seeker) ve 'mülteci' (refugee) kelimelerinin Türkçede, özellikle günlük yazılı ve görsel basında olmak üzere, çoğu zaman birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanıldığı görülmektedir.

İnsanlık tarihi kadar eski olan ve tarihin her döneminde, toplumların demografisi, kültürü, ekonomisi ve siyasetinde etkili faktörlerden birisi olan göç, üzerinde önemle durulması gereken bir olgudur. Bütün toplumları etkilemiş ve halen de etkilemekte olan göçler, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı nedenlerle karşımıza çıkmıştır (Çağlar, 2011:4). Türkiye, dünya göç yolları üzerindeki coğrafik konumu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasıyla ortaya çıkan yoğun dış göç⁵; 1950 sonrasında üretim biçimindeki değişime bağlı olarak değişen istihdam olanakları nedeniyle, 1980 sonrasında ise terör olaylarına bağlı olarak artan iç göç⁶ hareketlerinin etkisine maruz kalmış ve bu baskı halen bir şekilde devam etmektedir. Ayrıca eğitim örgütlenmesinin kentlerde konuşlanması, yatırımı özendirici politikalar vb. nedenlerin yanı sıra, kentlerle kırsal yerleşmeler arasında sosyal yaşam farklılıklarının oluşması da kentleri çekici kılmış ve büyük nüfus kitlelerini gerekli maddi birikimden ve kentin gerektirdiği yaşam standartlarından yoksun bir biçimde kentlere doğru itmiştir (Özdemir, 2012:14). Benzer biçimde ve benzer nedenlerle başlayan, uluslararası nüfus hareketlerinin de, 1990'lar sonrasında önemli bir ivme kazandığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine bakıldığında, Doğu Bloku'nun çöküşünü takip eden yıllarda sığınmacı, mülteci, ülke içi yer değiştirmek zorunda kalan insan sayısında önemli artışlar olduğu görülmektedir. Özellikle 1991 yılında, dünyadaki göçmen sayısı zirve yapmış ve yer değiştirmiş insan sayısı toplamda 45 milyonu bulmuştur. Takip eden yıllarda kısmi bir düşüş olsa da sorun olanca şiddeti ile varlığını sürdürmektedir (Çağlar, 2011). Keza, Birleşmiş Milletler (BM - IOM) Dünya Göç Raporu (2011) verilerine göre, dünyanın gelişmiş bölgelerine yönelik 1990-2010 yılları arasında yıllık ortalama 2.5 milyon olan göçmen sayısı, 2000-2010 arası dönemde daha da artmış bulunmaktadır. Uluslararası nüfus hareketlerindeki bu artış, göç konusunun zengin Batı ile göçmen üreten Ortadoğu arasında geçiş vazifesi gören Türkiye bağlamında zamanla daha da önem kazanacağını ve bu göç - göçmenler konusunda, kapsamlı çalışmalar yapılması gerektiğini göstermektedir.

⁵ Cumhuriyetin ilk yıllarındaki karşılıklı mübadeleler, 1989 Todor Jivkov dönemi Bulgaristan Türkleri ve 1991 Irak Savaşı'nda Iraklı Kürtlerin Türkiye'ye geçici göçleri, Suriye iç savaşıyla başlayan ve halen devam eden Suriyeli göçü, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki kitlesel göçlerin en önemlileridir. 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384 bin kişi, 1923-1945 yılları arasında Balkanlardan 800 bin kişi, 1989 yılında Bulgaristan'dan 345 bin kişi, 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişi, 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 18 bin kişi ve 2001 yılında Makedonya'dan 10 bin kişi göç etmiştir. 1988 yılında Halepçe olayından sonra Irak'tan 52 bin kişi, 1991 yılında Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan 467 bin kişi göç etmiştir. Geniş bilgi için bkz. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2013:10-11).

⁶ 1950'li yıllarda tarımda makineleşme ile önceki döneme kıyasla ciddi anlamda hızlanan bir iç göç (kırdan kente) süreci yaşanmaya başlamıştır. Ayrıca 1980'li yıllarda ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde görülmeye başlanan terör ve güvenlik nedeniyle, gerekli maddi birikimden yoksun ve kentle tanışıklığı yok denecek derecede az olan büyük bir nüfus kitlesi yer değiştirmek zorunda kalmıştır.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM)⁷ tarafından hazırlanan ‘*Göç Terimleri Sözlüğü*’⁸nün önsözünde de belirtildiği üzere göç konusu, küresel bir yaklaşım ile eşgüdümlü müdahale gerektiren bir sorun haline gelmiştir. Bu türden uluslararası eşgüdüm ve işbirliğinin başarılı olabilmesinin en önde gelen koşulu da, herkesin üzerinde hemfikir olduğu ve kullanıldığı her zeminde ortak bir biçimde anlaşılabilir bir dil oluşturulması gerekliliğidir. Bundan ötürü öncelikle göç kavramı ve bu kavramla ilişkili diğer kavramlar üzerinde durmak gerekmiştir. Zira özellikle kavramsal tanımlarda ortak bir dil ve standardizasyon sağlanmamış ise sorun, çözüme kavuşturulmak bir yana daha da karmaşıklaşacak ve nihayetinde içinden çıkılmaz durumlara yol açabilecektir.

Göç Kavramı

Göç, insan türünün en yaygın eylemlerinden birisidir. Tarih boyunca insanlar, karşı karşıya kaldıkları ekonomik ve siyasal değişimler, çalkantılar, insan hakları ihlalleri, afetler, kıtlık, açlık, salgın hastalıklar, ülkelerarası çatışmalar, iç savaşlar vb. çok çeşitli nedenlerle topraklarını, kendi rızaları ve/veya başkalarının baskı ve tehditleri sonucu terk etmek, geçici ve/veya sürekli bir çözüm olarak yaşamlarını sürdürebilecekleri daha güvenli yerlere sığınmak zorunda kalmışlardır (Çağlar, 2011). Çağlar boyunca, varlığını giderek artan oranda sürdürmüş olan göç, günümüz ulusal ve uluslararası alanlarda, özellikle de soğuk savaş döneminin sona ermesi ile daha da belirginleşmiş ve tüm toplumsal yaşamları, farklı biçimlerde de olsa, etkilemiş olan küreselleşme sonucunda; çok parçalı, çok taraflı ve karmaşık bir hal almıştır. Diğer bir deyişle göç, günümüzde ulusal ve uluslararası alanda daha da belirgin bir hal almış ve evrensel bir sorun olma özelliğini pekiştirmiştir. Dolayısıyla, taraflar ve süreçlerde değişimler, çeşitlilik ve artış olunca, oluşan durumları tanımlayacak ve evrensel kılacak kavramsal analiz ve tanımlara gereksinim daha da önem kazanmıştır.

Göç ile ilgili genel tanımlar birden fazla olmasına rağmen algı ortaktır. Karpat’a (2003:3) göre bu algı, “asıl yerinden, ulaşılmak istenen yere hareket”tir. Bu bağlamda göç kavramı, en yalın biçimiyle, insanların bir coğrafya üzerinde yer değiştirmeleri, bireylerin ya da toplumsal kümelerin bir yerden başka bir yere gitmeleri şeklinde tanımlanabilir (Lee, 1966:16). Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde göç, “ekonomik,

⁷ Göç hareketlerinden etkilenen kişi ve gruplara yardım sağlamakla görevli olan Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration - IOM), aynı zamanda göç sorunlarının ele alındığı uluslararası bir platform niteliğindedir. IOM’un üye sayısı 162’dir. Türkiye, IOM çalışmalarına uzun süre gözlemci olarak katıldıktan sonra, 30 Kasım 2004 tarihinde bu kuruluşa üye olmuştur. Örgütün İstanbul ve Ankara’da birer temsilciliği bulunmaktadır. Türkiye ile IOM arasında 1995 yılında imzalanan ‘IOM’un Türkiye’deki Hukuki Durumu, Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıkları’ başlıklı anlaşma, 2004 yılında yürürlüğe girmiş, Türkiye aynı yıl Cenevre’de yapılan 88. IOM Konseyi toplantısında üyeliğe kabul edilmiştir.

⁸ Uluslararası Göç Örgütü (IOM) 1970’lerde çalışanlarına yönelik bir sözlük çalışması başlatmış, çalışma zaman içerisinde yapılan eklenti ve geliştirmelerle 2001 yılında tamamlanmış ve ‘Göç Terimleri Sözlüğü, Yayın No: 18’ olarak 2009 yılında Türkçe olarak yayınlanmıştır.

toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşimden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” (TDK, 2016) olarak tanımlanmaktadır. Meydan Larousse Ansiklopedisi (1971) ise göçü "ekonomik, siyasi ya da sosyal nedenlerin etkisiyle bireylerin yer değiştirmesi" olarak tanımlamıştır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM, 2009:22) ise göçü, “uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği hareketler” olarak açıklamaktadır. Göç, “belirli bir zaman ve mekânda, belirli bir mesafe ve sürede meydana gelen fiziksel, coğrafik ayrılmalar veya sosyo-kültürel hareketlilik” (Hoşgör, 1998:104; Türkyılmaz vd, 1998:25) olarak da görülmektedir. Göç, doğrudan ekonomik gerekçelerle ilişkilendirilerek, “daha iyi yaşam beklentisiyle bireyler ve toplulukların yaşadıkları ortamları bırakıp, geçici veya sürekli olarak yeni yerleşim yerlerine gitmeye karar vermeleri” (Pazarlıoğlu, 2005:121; Yenigül, 2004:274) şeklinde de tanımlanmaktadır. Bütün bu tanımlardan hareketle göçü, sosyal, ekonomik, siyasi, askeri, hukuksal, eğitimsel, kültürel, bireysel ve diğer nedenlerle idari yerleşim birimleri, coğrafi bölgeler ve/veya ülkeler arasında gerçekleşen, geçici veya kalıcı süreli yerleşim yeri değişikliklerine karşılık gelen, dinamik bir süreç olarak tanımlamak da olanaklıdır.

Bütün açıklamalarda, kavramı tanımlayan unsurlar arasında, yer değiştirme, belirli bir mesafeyi kat etme, geçicilik, kalıcılık, sosyal-kültürel hareketlilik gibi boyutları ve sınırları muğlak unsurların yer aldığı göze çarpmaktadır. Ayrıca durağan nitelikte olmayan aktif ve dinamik bir süreçten söz edildiği dikkat çekmektedir. Tanımlarda yer alan unsurlara ilişkin muğlaklık ve görecelilikler, gerek kavramı gerekse de onunla ilişkili diğer kavramları tartışmalı kılmakta ve incelenmeye değer hale getirmektedir. Ayrıca kavramın; antropoloji, sosyoloji, ekonomi, hukuk, yönetim, tarih, coğrafya, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, sosyal çalışma ve sosyal hizmetler, lojistik vb. pek çok alanın ortak ilgi konusu olması, ona çok boyutlu bir nitelik kazandırmakta (Mutluer, 2003:9) ve böylelikle gerek kavramın, gerekse de ilişkili diğer kavramların tanımlanmasını güçleştirmektedir (Akşit, 1998:67). Örneğin, literatürde göç, daha yaygın bir biçimde, hem ülke içine hem de ülke dışına yönelik insan hareketlerini anlatmak üzere kullanılmaktadır. Bununla birlikte, göçün yalnızca ülke dışına yönelik gerçekleşen bir insan hareketi olduğunu savunanlar da vardır. Örneğin Asar’a (2004:242) göre göç, “her hangi bir amaçla vatandaşı olduğu ülkenin dışına çıkan ve diğer ülkelerde yaşamını sürdüren kişilerin gerçekleştirdiği insan hareketidir”. Ancak göç, ülke içi/dışı, geçici/daimi süreli, düzenli/düzensiz, yasal/yasadışı vb. ayrımlara ve amaçlar ile sonuçların farklılığına bakılmaksızın bütün insan hareketleri olarak değerlendirilmektedir. Oysaki tamamı göç başlığı altında birleştirilen bu kavramlar arasında teknik, pratik ve yasal anlamda önemli farklılıklar vardır. Örneğin, 6458 nolu Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013) uyarınca düzenli göç, yabancıların, yasal yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını ve Türkiye’den çıkışını ifade etmektedir. Buna karşın düzensiz göç, yabancıların yasadışı yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını, Türkiye’den çıkışını ve Türkiye’de izinsiz çalışmasını ifade etmektedir. Hal böyle olunca, daha öncede ifade edildiği gibi, olası bir kavram kargaşasının önüne geçmek amacıyla, göç ve ilişkili kavramlara açıklık getirmeye çalışmanın, bu çalışma çerçevesinde uygun olacağı düşünülmüştür.

Göç olgusunun bazı kural ve ilkelere bağlı gerçekleştiğini savunan Ravenstein (2008:198-199) çalışmalarını, 1871 ve 1881 yılı İngiliz nüfus sayımı verileri üzerine kurmuş ve bu verilerden hareketle ‘göç kanunları’ adını verdiği bazı ilkeler oluşturmuştur. Ravenstein bu ilkeleri şu başlıklar altında sıralamıştır: Göç ve mesafe, göç ve basamakları, yayılma ve emme süreci, göç zincirleri, doğrudan göç, kır-kent yerleşimcileri farkı, kadın – erkek farkı⁹.

Ravenstein’a göre göçlerin çoğu, kısa mesafeli göç hareketi olarak ve genellikle yaygın bir yer değiştirme veya yerinden etme sonucunda gerçekleşir. Bu türden yer değiştirme veya yerinden etmeler, büyük ticaret ve endüstri merkezlerine yönelen bir dizi göç dalgası başlatır. Sanayi, ticaret ve ulaşım araçları geliştikçe göç hacmi de artar. Büyük merkezlere doğru yönelen göçün boyutlarını belirleyen temel etkenler ise, bu kentlerdeki yeni (iş, eğitim, sağlık vb.) olanaklardır. Dolayısıyla yaygın bir yer değiştirme veya yerinden etme sonucu kırsaldan kente doğru yönelen göç dalgasının başlangıçtaki hedefi en yakındaki kent merkezleridir. Daha sonra bu akım, adım adım büyük ticaret ve endüstri merkezlerine yönelir. Göçler nedeniyle boşaltılan kırsal alanlar nispeten daha uzak yörelerden gelenlerle doldurulur. Büyük ticaret ve endüstri merkezlerinin çekiciliğinin daha uzak bölgelere ulaşmasıyla bu süreç daha da hızlanır. Büyük ticaret ve endüstri merkezleri, diğer doğal nedenlerden ziyade aşama aşama gerçekleşen göç etkisiyle daha da büyür. Her bir basamak kente yakınlaştıkça ve kentin avantajları diğer göçmenler tarafından algılandıkça, göç tüm ülkeye yayılır ve ülkenin her yerinde hissedilir (1885: 198-199). Diğer bir deyişle, bu ilkelere bakıldığında, Ravenstein göçün zamanla zincirleme olarak geliştiğini ve göç alan yerleşim yerlerinin aynı zamanda göç de verdiğini belirtmiştir. Böylece her bir göç dalgası, itici ve çekici faktörlerin etkisiyle, tetikleyici etki göstererek bir diğer göç dalgası yaratmaktadır. Çok net bir şekilde görülmektedir ki, Ravenstein için göç, bir kez başladığında ardı ardına devam eden zincirleme bir süreçtir. Yayılma ve emme süreçlerinde bir amaç birlikteliği vardır. Göç, kendi başına amaç olamaz, bireyler sadece göç etmek istedikleri için yer değiştirmezler. Göçmenler için amaç, kentte gelişen ekonomik ve ticari faaliyetin getirisinden pay almaktır. Kentin getirisinden pay alma isteği ya da daha iyi yaşama arzusu, yayılma sürecini desteklemektedir. Yeni ve hızlı bir şekilde gelişmekte olan sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücü göçle karşılanmakta ve böylece gelen göç, kentsel sanayi merkezlerince emilmektedir. Ravenstein’ın ortaya koymuş olduğu bu işleyişte görüldüğü gibi, her iki süreç göçle ihtiyaçlarını karşılamakta ve amaç bakımından birliktelik içerisinde hareket etmektedir.

Özetlemek gerekirse, Ravenstein’ın (1885: 167-235) ilk beş göç ilkesi, iki göç modelinden söz etmektedir. İlk modelde göç (ilk dört ilke) basamaklı bir şekilde, kısa mesafeli ve zincirleme olarak sanayi ve ticaret merkezlerine doğru gerçekleşmektedir. İkinci modelde ise (beşinci ilke) basamaksız, uzun mesafeli ve dolaysız olarak ticaret ve sanayi merkezlerine yönelmektedir. Bu göç modellerindeki ortak nokta, göçün, ticaretin ve sanayinin geliştiği büyük kentlere doğru olduğudur. Diğer bir deyişle göç, yaşam olanaklarının, bir şekilde sınırlı olduğu bir ortamdan göreceli olarak daha iyi olan bir

⁹ Daha fazla bilgi için ayrıca bakınız Çağlayan, (2006: 68-72).

ortama doğru (en azından bu beklenti ile) yer değiştirme işlemi şeklinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte Faist (2003), göç ve göçmen konusuna farklı bir yaklaşım getirmiştir. “Bu yaklaşıma göre ulusaşırı alanın öznesi olan bireyden bundan böyle ‘göçmen’ olarak bahsetmek mümkün değildir. Göçün ilk yıllarında, ‘göçmen’ olarak nitelendirilebilecek insanlar, toplumsal ilişkileriyle, siyasal tartışmalarıyla, ticari yapısıyla, müziğiyle, ritmiyle, sembolleriyile, yüzleriyle, renkleriyle, duvarlarındaki afişleriyle, sokaklarındaki sesleriyle, bankalarıyla, işyerleriyle, kahvehaneleriyle ve insan manzaralarıyla farklı ve kalıcı alanlar yaratmışlardır. Almanya ile Türkiye arasında son kırk yılın göç deneyiminin ardından Almanya Türkleri tarafından yaratılan alan, böyle bir alandır”. Yazar bu durumu, İngiltere ve Hindistan, Fransa, Belçika ile Cezayir ve Fas kökenli göçmenler ilişkisi için de örnek olarak kullanmakta ve yaşanan göç deneyimlerinin ardından yaratılan alanlar da, ulusaşırı alan olarak değerlendirilmektedir.

Göçlerin Türleri

Göç literatürüne bakıldığında, göç türlerine ilişkin farklı sınıflama ve kavramlaştırmalara rastlamak olanaklıdır. Örneğin Özkalp, (1995: 209) göçleri, göç eden grupların özelliklerine bağlı olarak grup göçü ve bireysel veya aile göçü olarak ikiye ayırmaktadır. Grup göçü; ilkel çağlarda görülen, çoğunlukla kabile yaşam modelinde rastlanan, bir coğrafi bölgeden başka bir bölgeye olan hareketliliktir. Bireysel veya aile göçü ise dünya çapında görülen, insanların gelişmemiş ya da az gelişmiş ülke ve/veya bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru gerçekleştirdiği göçtür. Ayrıca, Özkalp’e göre göçler, sebep-sonuç ilişkileri bağlamında, iç göç, dış göç, gönüllü göç, zorunlu göç, kısıtlı ya da sürekli göç şeklinde de sınıflandırılabilirler (1995: 209). Petersen ise beş göç tipi üzerinde durmuştur: ilkel, zorlama -zoraki, yönlendirilen, serbest ve kitlesel göçler (1958: 259-264). İlkel göç, avcılık ve toplayıcılık döneminde görülen ve ilkel kabilelerin kendilerine yiyecek ve yeni yerler bulmak amacı ile bir yerden başka bir yere göç anlamına gelen bir göç çeşididir. Zorunlu veya zorlamalı göçte, insanlar buldukları bir yerden siyasi, hukuki, ekonomik, doğal afetler vb. kararlar sonucu yer değiştirmeye zorlanmaktadır. Örneğin, Yahudilerin Sovyet Rusya’dan ve Nazi Almanya’sından göç etmeleri, zorlamalı bir göçtür. Aynı şekilde, yerleşim yerleri baraj göl havzası altında kalmış olan köylülerin, göç etmek zorunda kalmaları ise zorunlu göç olarak değerlendirilebilir. Kontrollü – yönlendirilen göç, bir ülkedeki bir nüfusun diğer bir ülkeye kontrollü olarak göç etmesi anlamında kullanılmaktadır. Kontrollü göçte gidilecek ülke, hangi oranda ve ne tür bir nüfusu kabul edeceğine dair kotalar belirlemiştir (Aktaran Özkalp, 1995: 211). Serbest göç ise daha çok ülke içinde yapılan, insanların kendi istekleri ile yaptıkları göç hareketlerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Kitlesel göç ise, büyük nüfus gruplarının, çeşitli sebeplerle bir yerleşim yerinden veya bölgeden başka bir bölgeye, ülkeye toplu olarak kitleler halinde göç etmesi durumudur.

Kosinski de bir anlamda sınıflamasını Petersen’in sınıflandırmasına dayandırmış ve göç tiplerini şu şekilde vermiştir (Aktaran Datta, 2003:20): Zaman açısından (geçici/daimi göç), mesafé açısından (kısa mesafeli/uzun mesafeli göç), aşılın sınır açısından

(iç/dış/bölgesel göç), verilen karar açısından (gönüllü/yöneltilen/zorunlu göç), dahil olanlar açısından (bireysel/kitlesele göç), sosyal organizasyon açısından (aile/klan/bireysel), politik organizasyon açısından (sponsorlu/serbest), sebep açısından (ekonomik/ekonomik olmayan) ve amaçlar açısından göç.

Richmond ise göç türlerini sınıflamada, isteğe bağı olma (gönüllülük) ölçütünü temel almaktadır. İsteğe bağı göçte, daha iyi bir yaşam sürme amacı doğrultusunda kendi toplumunu bırakarak diğere bir topluma göç etme söz konusudur. Bu kategoriye uluslararası göç, yasal olmayan göç ve işçi göçü girmektedir. İsteğe bağı olmayan göçler ise bir önceki sıralamada geçen zorunlu ve zorlama göç kapsamında yer almaktadır. Örneğin, savaş, sivil çatışmalar, devrimler, ayrımcılık, dinsel rekabet, doğal afetler ve gelişim programları vb. nedenlerle yerinden edilen insanları kapsamaktadır (Aktaran Buz, 2004: 24).

Göçün, türler açısından sınıflandırıldığı bir diğere durum ise belirli esaslar üzerinden yapılmıştır (Yalçın, 2004:17-21). Bu esaslar, şunlardır: a) İrade esasına göre göçler. Burada bireyin iradesi belirleyici olmakta ve göç, gönüllülük – zorunluluk açısından ele alınmaktadır. b) Yoğunluk esasına göre göçler. Burada ise göç, bireysel ve kitlesele göçler olarak değerlendirilmektedir. c) Ülke sınırları esasına göre göçler. Bu tür göçler ise içe ve dışa yapılan göçler olarak sınıflandırılmaktadır. d) Yerleşme süreleri esasına göre göçler. Bu grupta anılan göçler ise geçicilik ve süreklilik durumu baz alınarak tanımlanmaktadır.

Süre ölçütü baz alındığında göçler; kısa süreli (geçici), uzun süreli ve daimi göç olarak da sınıflandırılmaktadır. İster kısa süreli, ister uzun süreli olsun, yer değiştirme hareketleri iç veya dış göç biçiminde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda göçler, ülke sınırları esasına göre ve/veya yönleri bağlamında, iç göçler ve dış göçler olmak üzere iki şekilde sınıflandırılabilir. İç göçler, ülke içinde yerleşim birimleri arasında çeşitli nedenlerle yapılan nüfus hareketleridir. Tanım olarak 'iç göç', bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi bir yerden diğere yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır (Üner, 1972:77). TDK Türkçe Sözlüğü'ndeki tanıma göre ise, bir ülke sınırları içinde genellikle küçük yerleşim bölgelerinden büyük kentlere geçici veya sürekli kalmak üzere göç etmek olarak tanımlanmıştır. Ayrıca göçün akım yönü, ülke içine olabildiği gibi, dışına da olabilmektedir. Akım yönü ülke dışına olan göçler, dış göç olarak tanımlanmaktadır.¹⁰ Bu tanımlamalarda göç kavramının tanımında, göçün yönü ile ilgili net bir belirleme olmadığı görülmektedir. Oysaki göçler, kırdan-kente, kentten-kente, kentten-kıra ve kırdan-kıra olabilmektedir. Özellikle iç göçlerin yönleri itibariyle; köylerden şehirlere basamaklı göç, köylerden şehirlere sıçramalı göç, şehirlerarası basamaklı göç ve şehirlerden şehirlere sıçramalı göç olarak da tasnif edilebilmektedir (Sezal, 1997:150). Bazen de, daha önceden göç eden akraba ya da çalışmaya gitmiş olan eşin yanına aile birleşimini sağlamak da dahil olmak üzere yapılan göçler de vardır. Literatürde, özellikle daha önce göç etmiş akrabaların yanına göç etme durumuna, 'zincirleme göç' (Öztekin, 2016:7) de

¹⁰ Türk Dil Kurum Online Sözlüğü, www.tdk.gov.tr (Erişim: 10.10.2016).

denmektedir. Bu tür göçler, göç eden açısından daha az risk taşımaktadır. Zira, daha önce göç etmiş olan akraba, göçmenin yerleşim ve iş problemi dahil olmak üzere hemen hemen her sorunun çözümüne yardımcı olmaktadır. Türkiye’de, özellikle 1960 – 1990 yılları arasındaki yoğun gecekondulaşma sürecinde bu durumlar sıklıkla yaşanmıştır.

Bir başka sınıflandırma ise düzenlilik kıstası üzerinden yapılmaktadır. Bu bağlamda göçleri, düzenli - düzensiz göçler olarak ikiye ayırmak olanaklıdır¹¹. Kişilerin kendi ülkeleri dışındaki herhangi bir ülkede, kendi ülkelerinin, topraklarından transit geçiş yaptıkları ülkenin ve gittikleri ülkenin yasal prosedürü çerçevesinde kısa süreli veya süreli konaklaması durumu ‘**düzenli göç**’ olarak tanımlanmaktadır. **Düzensiz göç** ise hedef ülkeler için ülkelere yasadışı yollardan gelen veya yasal yollarla gelip yasal çıkış süreleri içerisinde çıkış yapmayan kişileri kapsarken; kaynak ülke için ülkesini terk ederken gerekli prosedürlere uymadan ülke sınırlarını geçen kişileri içerir. Transit ülkeler içinse; kaynak ülkelerden hedef ülkeye ulaşmak için yasal ya da yasal olmayan yollarla ülkeye girip bu ülkeyi bir geçiş ülkesi olarak kullanıp ülke sınırlarını terk eden kişiler, düzensiz göç edenler kapsamında değerlendirilmektedir.¹²

Diğer bir sınıflandırma ise göçlerin yasal olup olmadığı ölçütü üzerinden yapılmaktadır. Bu bağlamda göçleri, **yasal ve yasadışı göçler** olarak ikiye ayırmak olanaklıdır. Bilindiği üzere, yasal yollardan bir ülkeden bir ülkeye göç edilebilmesi için, bireyin göç kararı alması yeterli olmayabilir. Sınır ötesi göç hareketinin gerçekleşmesi, zorunlu olan bazı prosedürlerin yerine getirilmesine bağlıdır. Örneğin, Avustralya her yıl belli bir miktarda yasal göçmen kabul etmektedir (Önal vd, 2001: 19). Yasal göç çerçevesinde günümüzde en yaygın olan göç türünün, ‘beyin göçü’ olduğu söylenebilir. IOM Sözlüğü’nde ‘**beyin göçü**’; eğitilmiş ve yetenekli bireylerin çeşitli nedenlerle (ülkelerindeki çatışmalar gibi siyasal nedenlerden, kendilerine yeterli fırsatlar sunulmamasına kadar geniş bir yelpazede değişen nedenlerle) ülkelerinden ayrılıp başka bir ülkeye (dışa göç) göç etmeleri olarak tanımlanmaktadır. “Yasadışı” ifadesi farklı anlamlar içerebileceğinden, IOM’nin bu ifade yerine “gizli göç” teriminin karşılığı olarak “göçle ilgili kurallara aykırı bir şekilde gizlice göç etmek” ifadesini kullandığı görülmektedir. Bir yabancıyı herhangi bir ülkeye, söz konusu ülkenin girişle ilgili düzenlemelerini ihlal ederek girmesi veya yasal olarak girmiş olsa bile ülkenin göçle ilgili mevzuatına aykırı olarak kalış süresini aşması durumlarında meydana gelir (IOM, 2009: 21). IOM tarafından yapılan tanımın, bazı eksikliklerine rağmen (izinsiz çalışma vb.), genel anlamda ‘yasadışı göç’ kavramını açıkladığı söylenebilir.¹³

¹¹ Düzenli ve Düzensiz Göç kavramları ile ilgili detaylı bilgi için bkz. (Atasü-Topçuoğlu, 2016: 1-20).

¹² Detaylı bilgi için bkz. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2015), www.goc.gov.tr/icerik/uyum_409_564 ve www.goc.gov.tr/icerik3/genel-bilgi_409_422_423, (Erişim tarihi, 14. 10. 2016).

¹³ Detaylı bilgi için bkz. (Eker, 2008), <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/6615/226690.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim tarihi, 13. 10. 2016).

Göç durumu, zaman, amaç, neden, biçim, mesafe, yer ya da yasal/yasadışı ölçütleri çerçevesinde sınıflandırılrsa da, genel anlamı ile temel ölçüt göç edenin iradesi olmalıdır. Bu açıdan göç **gönüllü ve zorunlu** olarak ikiye ayrılabilir. Gönüllü göç eyleminde - nedenleri farklı ve çeşitli olmakla birlikte- asıl belirleyici, göç edenin kendi rızası ile göç eylemine karar verip vermediğidir. Birey tamamen kendi özgür iradesi ve rızası ile eyleme geçmektedir. Zorunlu göç eyleminde ise, bireyin iradesi-rızasından daha çok, farklı koşulların zorlaması belirleyici faktördür. Bunun yanında konu farklı bir açıdan değerlendirildiğinde, tüm göçlerin bir tür “zorunluluk” içerdiği de söylenebilir. Örneğin, hiç bir zorlama olmadan, birey kendi iradesi ile göç eylemine kalkışmış olsa dahi, göç edilecek yeri, mevcut yerleşim yerinden cazip kılan bir durum söz konusudur ki, birey bu eylemde bulunuyor. Burada da bir kavramsal kargaşadan söz edilebilir. Esasında gönüllü görünen göçün de, bir tür mevcuttan daha iyiye erişme arayışının ürünü bir durum olduğundan, bir nevi zorlama içerdiği söylenebilir. Ancak bu zorlama, gündelik dilde anlaşılan baskı, taciz, şiddet, zorunluluk vb. tarz bir zorlama anlamına gelmemelidir. Bu zorlama, bir istek veya arzu biçiminde de olabilir. Türkiye’de pek çok bürokratin, emeklilik yaşamında batı sahillerine yerleşme ve yaşamını orada sürdürme arzusu buna örnek olarak verilebilir. Görünürde her hangi bir zorlama söz konusu değildir. Ancak birey yaşamının son dönemini deniz kenarında veya doğduğu köyde-kentte geçirmek isteyebilir. Ya da küçük kentteki bürokratin emekli olduğunda, daha iyi sağlık olanaklarının bulunması nedeniyle metropol kente veya çocuklarının bulunduğu yere yerleşmesi gibi gerekçeler vermek olanaklıdır. Kısacası bu durumda bile bir gereksinim zorlaması söz konusu olmaktadır. Konu bu boyutuyla ele alındığında tüm göçlerin bir tür zorlama içerdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. İzleyen alt bölümde gerek göç kavramı, gerekse de göçle ilişkili olarak kullanılan diğer kavramlara daha fazla açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Göç ile İlişkili Diğer Kavramlar

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) 1970’lerde çalışanlarına yönelik bir sözlük çalışması başlatmış; çalışma, zaman içerisinde yapılan eklenti ve geliştirmelerle 2001 yılında tamamlanmış ve ‘Göç Elkitabı’¹⁴ olarak yayınlanmıştır. Çalışmada, göç konusuyla ilgili tanımların genellikle anlaşılmaz, tartışmalı ya da çelişkili olduğu, bunun yanında genel olarak kabul edilmiş olan tanımlarda eksiklikler bulunduğu dikkat çekilmiştir. Bu durumun temel nedeninin; ‘göçün geleneksel olarak sadece ulusal düzeyde ele alınması’ olduğu belirtilmektedir. Gerçekten de, göç terimlerinin kullanım şekilleri ülkeden ülkeye farklılık göstermekte, hatta bu terimlerin, aynı ülke içerisindeki kullanımları dahi, anlam ve imaları açısından çeşitlilik gösterebilmektedir. Örnek vermek gerekirse, yazılı basında ‘transit ülke’ konumunda olan Türkiye için, ‘transit güzergâh’, ‘geçiş ülkesi’; ‘düzensiz göçmenler’ için, ‘kaçak’, ‘mülteci’; ‘göçmen kaçakçıları’ için, ‘insan tacirleri’, ‘insan kaçakçıları’ vb. kavramlarının kullanıldığı görülmektedir. Dahası aynı

¹⁴ Söz konusu yayın, 2009 yılında IOM tarafından, “Göç Terimleri Sözlüğü, No: 18” olarak Türkçe basılmıştır. Bilindiği üzere IOM, göç alanındaki en güçlü ve organize kurumdur ve ayrıca 19 Eylül 2016 tarihinden itibaren BM’ye bağlı bir kurum haline gelmiştir. Bu nedenle, kavramsal tanımlamalarda IOM’in sözlüğü temel alınmıştır.

haberinde, aynı eylemi ifade etmek üzere, hem ‘insan ticareti’ hem de ‘göçmen kaçakçılığı’ kavramlarının birlikte kullanıldığı da görülmektedir (Demir ve Erdal, 2010: 45). Keza, aralarında küçük farklılıklar olan; ‘yasadışı göç’, ‘gizli göç’, ‘belgesiz göç’, ‘düzensiz göç’ gibi terimler de birbirinin yerine kullanılabilir. Aynı ya da benzer olgular için kullanılan terimlerin çeşitliliğine, IOM tarafından hazırlanan sözlüğün (2009) önsözünde de dikkat çekilmiştir. Aşağıda, göç kavramıyla ilişkili, sahada ve ilgili literatürde sık kullanılan ve çoğu zaman karıştırılan diğer kavramlar, çoğunlukla, IOM Sözlüğü’ndeki tanımlar baz alınarak açıklanmıştır.

Söz konusu sözlükte **göç kavramı**, “uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek, süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri” (s.22) olarak tanımlanmış ve bu tanıma mülteciler, yerinden edilmiş kişiler ve ekonomik göçmenler de dahil edilmiştir. Bireylerin, “yeni bir ikamete sahip olmak amacıyla veya yeni bir ikametle sonuçlanacak şekilde ... ülkenin bir bölgesinden başka bir bölgesine göç etmeleri” (s.27) ‘**İç göç**’; bunun tersi, bir ülkeden başka bir ülkeye gerçekleşen göç ise ‘**dış göç**’ olarak kabul edilmektedir. İç göçte, aynı ülke içinde yer değiştirme olurken, dış göçte ülkeler arasında yer değiştirme söz konusudur. Bununla birlikte, “kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşei ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları”na (s.59) ‘**uluslararası göç**’ denmektedir. “Tanınan, yasal kanallar kullanılarak gerçekleşen göç” (s.14) durumuna ‘**düzenli göç**’; “gönderen, transit ve alıcı ülkelerin düzenleme normlarının dışında gerçekleşen hareketler” (s.15) ise ‘**düzensiz göç**’ olarak kabul edilmektedir. Herhangi bir “ülkeye gelen göçmenlerin giriş ve varışları ile ülkeden göç edenlerin çıkış ya da ayrılışlarının toplamı, ‘**toplam göç hacmi**’ni verir ve buna, net göçten farklı olmak üzere ‘**toplam göç**’ denir. Toplam göç, girişler ve çıkışlar arasındaki farktan doğan **net göçten** ya da göç dengesinden farklıdır. Bu dengeye, gelişler gidişlerden fazla olduğunda ülkeye ‘**net olarak giren göç**’, gidişler gelişlerden fazla olduğunda da ‘**ülkeden çıkan net göç**’ adı verilir” (s.56). Eğer göç, “kişilerin bireysel olarak veya aileleriyle birlikte göç etmesi” (s.5) biçiminde olursa, buna da ‘**bireysel göç**’ denmektedir. Bireysel göçler, genelde bireyin kendisi tarafından finanse edilmektedir. Zaman zaman bu tür göçlerin örgütler veya devletlerce finanse edildikleri de görülmüştür. “Dışarıdan yardım almadan bir kişinin ya da grubun göç planlarını hazırlayıp o planı izlemesi” (s.52), ‘**kendiliğinden gelişen göç**’ olarak tanımlanmaktadır. “Eğitim görmüş ve yetenekli kişilerin, çatışma ya da fırsat azlığı gibi nedenler yüzünden menşe ülkeden üçüncü bir ülkeye göçü”ne (s.5) ‘**beyin göçü**’; “göç olgusu içine gittikçe artan kadın katılımı” (s.23) söz konusu ise bu duruma da ‘**göçün kadınlaşması**’ denmektedir. “Göç hukuku kurallarını çiğneyerek, gizli ya da saklı şekilde gerçekleşen göç” (s.21) durumuna ‘**gizli göç**’; “ev sahibi ülkede, mültecinin aslen ikamet ettiği topluluktan ayrılması”na (s.28) ‘**ikincil göç**’; “göçmen statüsü için başvuru yapan kişi’ye ‘**ana/birincil/esas başvuru sahibi**’; “bir başkasının başvurusu temelinde göçmen statüsü alan kişi, genellikle eş ya da reşit olmamış küçük”e ise ‘**ikincil başvuru sahibi**’ denmektedir.

Yine tanımsal karmaşa yaşanan bir diğer durum ise gruplar halinde yapılan göçlerle ilgilidir. “Menşe ülke dışına (istisnai ve düzensiz) gruplar halinde hareket”e (s.56)

'**toplu göç**' denmektedir. Diğer bir deyişle **toplu göç**, bir toplumun bir kısmının katıldığı yüksek miktarda kişiyi kapsayan toplu yer değiştirmeler anlamına gelmektedir. Saddam Hüseyin'in, 1988 yılında Kuzey Irak'a yönelik yürüttüğü kimyasal saldırı (Halepçe) sonucu 500 bin dolayında insanın Irak'tan ülkemize göçü, toplu göç olarak tanımlamak olanaklıdır. "Yabancıların yerleşim amacıyla başka bir ülkeye ..." (s.61) gitmelerine '**ülkeye göç**'; "başka bir devlette yerleşmek amacıyla bir Devletten ayrılmak ya da çıkmak" (s.61) durumuna ise '**ülkeden göç**' denmektedir. Eğer kişiler, "gidiş ülkesine geri döndükten sonra tekrar ülkeden göç ederlerse" (s.60) bu duruma da '**ülkeden tekrar göç**' adı verilmektedir. "İstihdam amacıyla kişilerin anavatanlarından ayrılarak başka bir devlete gitmeleri" (s. 8) de '**çalışma amaçlı göç**' olarak tanımlanmaktadır. "Ülkeler arasında geçici ya da daha kalıcı şekilde gerçekleşen akışkan insan hareketi" (s.10) söz konusu ise bu durum, '**dairesel göç**' olarak değerlendirilmektedir. "Doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketi" (s.69) ise '**zorla göç**' olarak adlandırılmaktadır. "Bireylerin, bir devlet veya herhangi bir uluslararası kuruluşun yardım alarak gerçekleştirdiği göç" (s.64) türüne '**yardımlı göç**'; "seyahat etmeyi daha kolay ve uygun hale getirerek meşru göçü desteklemek ve teşvik etmek" (s.37) durumuna ise '**kolaylaştırılmış göç**' denmektedir. Eğer "dosyası reddedilen sığınmacılar, insan ticareti mağduru göçmenler, sorunlu öğrenciler, nitelikli vatandaşlar ve diğer göçmenler gibi ev sahibi ülkede kalması mümkün olmayan ya da kalmak istemeyen ve kendi menşei ülkelerine gönüllü olarak geri dönmek isteyen kişiler"e (s.64), maddi ve lojistik bir yardım sağlanmışsa, bu duruma da '**yardımlı gönüllü geri dönüş**' denmektedir.

Göçmenlerin "varış ülkesi veya üçüncü ülkeler", (s.34) '**kabul eden ülke**' olarak nitelendirilir. "İlgili kişinin vatandaşı olduğu Devlet"e (s.41) '**menşei devlet**'; "göç akınlarının (yasal ya da yasadışı) kaynağı durumundaki ülke"lere de (s.41) '**menşei ülke**' denmektedir. "Genelde, bir kişinin en az bir senesini başka bir ülkede geçirdikten sonra menşei ülkesine veya mutad ikamet yerine gitmesi"ne (s.13) '**dönüş göçü**' denir. Bu dönüş, bireyin kendi iradesi veya iradesi dışı da olabilir. "Çeşitli uluslararası hukuki belgelerde öngörülen koşullar çerçevesinde, mülteci veya savaş esirlerinin vatandaşı oldukları ülkeye geri dönme hakkı" (s.20) vardır ve bu hak, '**geri dönüş**' olarak nitelendirilir. Kendi ülkesi dışında başka bir ülkeye yerleşmiş birey(ler), daha sonra kendi rıza ve iradesi ile kendi ana-menşei ülkelerine döndüklerinde, bu duruma '**gönüllü dönüş**' veya '**gönüllü geri dönüş**' denmektedir. "Kabul eden ülkenin başka bir alternatifte yer bırakmayan koşullar yaratmasından dolayı mültecilerin menşei ülkelerine geri dönmeleri" (s.30) durumuna da '**istek dışı geri dönüş**' denmektedir. "Bir devletin vatandaşı olmayan bir kişiye yönelik olarak o kişinin o devlet topraklarında kalmasının yasaklandığını belirten talimat" (s.50) durumuna ise '**sınırdışı emri**' denir. Aynı şekilde, "bir devletin, bir kişiyi, hayatı veya özgürlüğünün tehdit altında olacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü yüzünden zulüm görebileceği veya işkence riskiyle karşı karşıya kalacağı başka bir devletin topraklarına herhangi bir şekilde geri göndermesi" ise '**geri gönderme**' (s.20) olarak tanımlanmaktadır. Buna karşılık, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde "hiçbir taraf devlet, bir kişinin ırkı, dini, tabiiyeti, belirli

bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü yüzünden tehlikeye gireceği toprakların sınırlarına, söz konusu kişiyi hiçbir şekilde sınır dışı etmeyecek veya geri göndermeyecektir” (s.21) denilerek, ‘**geri göndermeme**’ durumu hukuki güvence altına alınmıştır. Ancak bu ilkenin, içinde bulunulan ülkenin güvenliğine tehdit oluşturan veya mahkeme kararı ile suç işlediği kesinleşen kişiler için uygulanamayacağını da belirtmek gerekir. “Kendi geleneksel etnik yurtlarını bırakıp dünyanın diğer taraflarına dağılan halklar ya da etnik nüfuslar” (s.12), o halk ya da etnik kimliğin ‘**diaspora**’sını oluşturur.

Göç olgusunun önemli kavramlarından bir diğeri ise ‘göçmen’ kavramıdır. **Göçmen**, “hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklenenlerini artırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertleri” (s.22) olarak tanımlanmaktadır. Ama bu yer değiştirme, bireyin isteği-rızası sonucu olacağı gibi iradesi veya rızası dışı da oluşabilir. Birey(ler), “yasadışı giriş veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun” (s.15) olarak kalmış ise bu durum, ‘**düzensiz göçmen**’lik olarak nitelendirilmektedir. “Yaşam koşullarını ters bir şekilde etkileyen çevre koşullarında meydana gelen ani ya da aşamalı değişiklikler yüzünden mutad yerleşim yerlerini gerek geçici, gerek daimi olarak terk etme zorunluluğu altında olan ya da terk etmek zorunda kalan ya da terk etmeyi tercih eden ve ülke içinde ya da ülke dışına hareket eden kişiler ya da kişi grupları” (s.8) söz konusu ise, bu durum ‘**çevresel göçmen**’ olarak tanımlanmaktadır. “Yaşam kalitesini iyileştirmek amacıyla kendi menşei ülkesinin dışına yerleşmek üzere mutad ikamet yerini terk eden kişi”ye (s.16) ‘**ekonomik göçmen**’; aynı şekilde, ekonomik gereksinimlerini karşılayamama sonucu göç etmek zorunda kalan kişiler ise, ‘**yoksulluğa bağlı göçmen**’ (s.68) olarak tanımlanmaktadır. Göç ile ilgili ve özellikle yurt dışındaki vatandaşlar için de kullanılan bir diğer kavram ‘göçmen işçi’ kavramıdır. “Vatandaşı olmadığı bir devlette ücretli bir faaliyetle işgal edecek olan, işgal eden veya işgal etmiş olan kişi” (s.23) ‘**göçmen işçi**’; “münferit bir işçi ile yapılan iş sözleşmesi, ya da bir şirket ile yapılan hizmet sözleşmesi dahilinde belirli süreler boyunca kabul eden ülkede kalan kalifiye, yarı kalifiye olan ya da kalifiye olmayan işçiler” (s.19) ise ‘**geçici göçmen işçiler**’ olarak nitelendirilmektedir. Bu tür çalışanlara, ‘**sözleşmeli göçmen işçiler**’ de denmektedir. “Olağan ikamet ülkesinden ayrılarak en az bir yıllığına başka bir ülkeye giden ve varış ülkesi gerçekte yeni olağan ikamet ülkesi haline gelen kişi” (s.59) ‘**uzun vadeli göçmen**’ olarak adlandırılmaktadır. Bu durumdaki bireyler, “çıkış ülkesi açısından, ‘**uzun vadeli ülke dışına giden göçmen**’ (emigration); varış ülkesi açısından ise ‘**uzun vadeli ülkeye gelen göçmen**’ (immigration)” (s.59) olarak değerlendirilmektedir. “Dinlenme, tatil, arkadaş ya da akraba ziyareti, iş veya tıbbi tedavi amaçlarıyla gerçekleşen hareketler dışında, en az üç aylığına ama bir yıldan az olmak üzere, kendi olağan ikamet yeri dışında başka bir ülkeye giden kişi” (s.39)lere ise ‘**kısa süreli göçmen**’ denmektedir. “Becerileri nedeniyle, ev sahibi ülkeye kabul ile ilgili olarak kendisine genellikle ayrıcalıklı muamele gösterilen göçmen işçi” ise ‘**kalifiye göçmen**’ olarak tanımlanmaktadır. “İstihdama erişmek veya belirli bir süre boyunca bir yere yerleşmek amacıyla bir ülkeye veya bir ülkeden giden veya gitme izni bulunan göçmenler” (s.22) ‘**göçmen akışı**’nı; “belirli bir zamanda bir ülkede ikamet eden toplam göçmen sayısı” (s.22) ise ‘**göçmen**

stoku'nu oluşturur. Bir yabancınn ilgili yasal mevzuata uygun olarak bir ülkeye giriş biçimine '**yasal giriş**'; bunun tersi durumuna ise '**yasadışı giriş**' denmektedir.

Bir ülkenin kendi mevcut mevzuatına göre kendi ülkesine gelen göçmene verdiği statü, '**göçmen statüsü**' olarak nitelendirilmektedir. "İnsanların yurt dışına daimi veya geçici olarak yerleşmek üzere ayrıldıkları ülke" (s.23) '**gönderen ülke – menşe ülke**'; yıllık bazda mülteci veya göçmen almayı kabul eden '**varış ülkesi** veya **üçüncü ülkeler**' (s.34) ise **kabul eden ülke** olarak tanımlanmaktadır. Aynı paralelde, 'yasal veya yasa dışı göç akınları için varılacak konumundaki ülke' (s.25)lere de '**hedef ülke**' denmektedir. Yine ülke bazında, göç ile ilgili ve sıklıkla kullanılan kavramlardan bazıları, 'güvenli menşe ülke', 'güvenli üçüncü ülke' ve 'güvenli bölge' kavramlarıdır. **Güvenli menşe ülke**, "hiçbir zaman veya genel olarak mülteci yaratmayan ülke" (s.24) olarak tanımlanırken; **güvenli üçüncü ülke**, "kabul eden ülkeye göre, menşe ülke dışında, sığınmacının koruma bulduğu veya bulabileceği" (s.24) ülkedir. İçinden yasal ya da yasadışı göç akınlarının geçtiği ülkelere de '**transit ülke**' denmektedir. '**Güvenli bölge**' ise "yaralı ve hasta muharipler veya muharip olmayanlar ile savaşlarda yer almayan sivililerin savaşın etkilerine karşı korunduğu tarafsız bölge" anlamında kullanılmaktadır.

"Bir ülkeye yasal olarak giriş yapmış ve kabul kriterlerine uygun bir şekilde ülkede kalan göçmen" (s.36) '**kayıtlı-belgeli göçmen**'; "uygun belgelere sahip olmadan bir ülkeye giriş yapan veya ülkede kalan yabancılar" (s.36) ise '**kayıt dışı – belgesiz yabancı**' olarak tanımlanmıştır. "Bir devlete giriş yapmalarına, söz konusu devlette kalmalarına ve çalışmalarına izin verilmeyen göçmen işçiler veya onların aile fertleri" (s.36), '**kayıt dışı – belgesiz göçmen işçiler**'; "İlgili devlet hukuku ve o devletin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar uyarınca çalıştığı ülkeye girme, orada kalma ve ücretli aktivitelerde bulunma izni olan göçmen işçi ya da aile üyeleri"ne (s.36) ise '**kayıtlı – belgeli göçmen işçi**' denmektedir. "Kendisini mülteci yapabilecek korkular ya da tehlikeler dışındaki sebeplerle devletinden ya da toplumundan kaçan kişi"lere (s.67) '**yerinden edilmiş kişi**'; "özellikle silahlı çatışma, genel şiddet durumları, insan hakları ihlalleri veya doğal veya insan eliyle yaratılmış felaketlerin etkilerinden kurtulmak için mutad olarak ikamet ettikleri yerlerden kaçmaya zorlanmış veya kaçmak zorunda kalmış olan ve devletlerin uluslararası olarak tanınan sınırlarını aşmamış olan kişi veya gruplar" (s.60) ise '**ülkesinde yerinden edilmiş kişiler**' olarak tanımlanmaktadır. Buna karşılık, "zulüm, yaygın şiddet, silahlı çatışma durumları ve diğer insan yapımı felaketler nedeniyle ülkesinden kaçmak zorunda kalmış kişiler" (s.60), '**ülke dışında yerinden edilmiş kişiler**' olarak adlandırılmaktadır. "Genelde üçüncü bir ülke olmak üzere, insanların (mülteciler, ülkesinde yerinden edilmiş kişiler vs.) başka bir coğrafi bölge ve ortama yerleşmeleri ve entegre olmaları" (s.66) durumuna ise '**yerleştirme**' denmektedir. Bu süreç, mültecilerin seçilmesinden başlayıp bir toplum içine yerleştirilmeleri ile sonuçlanır. Zaman zaman, değişik nedenlerle '**yerleşim amacıyla gelen göçmenler**'e de rastlanmaktadır. "Uzun veya sınırsız süreyle ve ekonomik, sosyal veya siyasi hakları hemen hemen hiç kısıtlanmaksızın kalma izni verilen yabancılar" (s.66), yerleşim amacıyla gelen göçmenler olarak değerlendirilmektedir. Bu kişiler, iş bulma, aile ve akraba birleşimi, yabancı emekliler veya yasal yerleşme hakkı bulunan

göçmenlerden oluşur. ‘**Aile birleşimi**’, “zorla ya da gönüllü göç nedeniyle birbirinden ayrı düşmüş aile üyelerinin menşe ülke dışında başka bir ülkede yeniden bir araya gelmeleri” (s.1) durumudur. Bazen “kendi ülkeleri dışındaki bir ülkeye, o ülkeye olan tarihsel, etnik ya da diğer bağları nedeniyle kabul edilen yabancılar” (s.51) da olabilmektedir. Bu kişiler ise ‘**soya bağlı yerleşimciler**’ olarak kabul edilmektedir.

Yine göç alanı ile ilgili öne çıkan kavramlardan bir diğeri ise ‘**mülteci**’lik kavramıdır. “İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi”ye (s.43) ‘**mülteci -refugee**’ denmektedir. BMMYK tarafından tanınan **mülteci** ise, “BMMYK’nın tüzüğündeki kriterlere uygun olan ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi veya Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü’ne taraf olan bir ülkede bulunup bulunmaması veya hukuki belgeler uyarınca ev sahibi ülke tarafından mülteci olarak tanınıp tanınmaması fark etmeksizin, Yüksek Komiserlik tarafından sağlanan Birleşmiş Milletler korumasından yararlanmaya hak kazanmış kişi” (s.42) olarak belirlenmiştir. “Zulüm, yaygın şiddet, silahlı çatışma durumları ve diğer insan yapımı felaketler nedeniyle ülkesinden kaçmak zorunda kalmış kişiler” (s.60) bazen, ‘**fiili mülteciler - de facto**’ olarak da adlandırılmaktadır. Bu durumdaki kişiler genelde toplu halde yer değiştirirler. “Menşe ülkelerinden ayrıldıklarında mülteci olmayan ancak daha sonra (haklı nedenlere dayalı zulüm korkusu yüzünden) mülteci haline gelen kişiler“ de ‘**yerinde mülteciler**’ olarak nitelendirilmektedir. İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişi” ise ‘**sığınmacı – asylum seeker**’ olarak tanımlanmıştır. Eğer bir devlet, sığınmacıya, ‘geri göndermeme ilkesi’ çerçevesinde kendi toprakları üzerinde uluslararası haklardan faydalanma sonucunu doğuracak şekilde, menşe ülkenin yargı yetkisine karşı koruma sağlar ise (s.61), bu duruma ‘**ülkesel sığınma**’ denmektedir. “Başka bir yere yerleştirilmeleri şartıyla bir Devletin topraklarına geçici olarak giriş yapmalarına izin verilen mülteciler” (s.57), ‘**transit halindeki mülteciler**’ olarak adlandırılmaktadır. “Zulüm görebilecekleri bir ülkeye doğrudan geri gönderilmemesine rağmen, sığınma hakkı verilmeyen veya başvurusunu incelemeye istekli bir Devlet bulunamayan ve sığınma amacıyla ülkeler arasında dolaştırılan mülteciler” (s.13) ise ‘**dolaşım halindeki mülteciler**’ olarak tanımlanmaktadır. “Devletler, topraklarında bulunan kişilere kendi takdirine göre ‘**sığınma hakkı**’ verebilir” (s.49). Sığınmacılığın bir türü olarak kabul edilebilecek olan ve özellikle “devletlerin sınırları dışında, kendilerine yargı muafiyeti sağlanan yerlerde, kendisine zulmeden bir otoriteye karşı koruma talep eden bireylere sağladıkları koruma” (s.13) biçimine ise ‘**diplomatik sığınma**’ denmektedir. “Mülteci statüsü, vize ya da çalışma izni verilmesi gibi kendisine kamusal ya da yasal işlem yapılmasını isteyen kişi”lere (s.5) de ‘**başvuru sahibi**’ denmektedir. “İç hukuk ve devletler hukukuna göre bir kişinin mülteci olarak tanınıp tanınmamasına karar verilen süreç” (s.43) ise ‘**mülteci statüsünün belirlenmesi**’ olarak kabul edilmektedir.

Göç, mültecilik veya yerinden edilme konusundaki bir diğer gerçeklik, ‘zulüm’ ve ‘zorlama’ durumlarıdır. “Mülteci bağlamında ırk, din, tabiiyet, siyasi görüş veya belirli

bir sosyal gruba mensubiyetten dolayı yaşam veya özgürlüğün tehdit altında olması” (s.70) durumu ‘**zulüm**’; “fiziksel güç ya da fiziksel güç tehdidi yoluyla” (s.70) baskıya maruz kalma ise ‘**zorlama**’dır. Her ne kadar tanımında yer verilmemiş olsa da insanlar, cinsel tercihlerinden dolayı da baskı, tehdit, şiddet, dolayısıyla ‘zulüm’ ve ‘zorlama’ görebilmektedirler. Zorlama ile ilgili durumlardan bir diğer durum ise zorla sınır dışı etmedir. Bir “Devletin egemenlik hakkını kullanarak, bir yabancının ülkeye girişini reddetmesi ya da ülkede kalma izninin sona ermesi sonucunda bu yabancıyı ülkeden dışarı çıkararak belirli bir yere göndermesi” (s.70) durumu, ‘**zorla sınır dışı etme**’ olarak tanımlanmaktadır. Yine bu durumla ilintili bir diğer kavram, “bir kişinin idari ya da yargısal bir karar neticesinde menşe ülkesine, transit ya da üçüncü ülkeye zorla gönderilmesi” (s.69) olarak tanımlanan, ‘**zorla geri gönderme**’ kavramıdır. Zaman zaman değişik nedenlerle bir ülke içinde bazı insan ya da insan grupları, devlet politikası gereği, düzenli – mevcut ikametlerinden kendi rızaları dışında, alınarak o ülkenin başka bir yerine ikamet edilebilirler. Bu duruma ise ‘**zorla yeniden yerleştirme**’ denmektedir.

Göç olgusunun bir diğer önemli kavramı da, ‘göç yönetimi’dir. **Göç yönetimi**, “özellikle hem Devlet sınırları içerisinde yabancıların girişi ve mevcudiyetini hem de mültecilere ve korunma ihtiyacı bulunan diğer kişilere sağlanan korumayı yönetmek üzere, sınır ötesi göçleri düzenli ve insani bir şekilde yönetmek için devlet kurumları ile ulusal bir sistemden oluşan yönetim” (s.22) durumu olarak tanımlanmaktadır. “... su, gıda veya otlak aramak amacıyla bir yerden başka bir yere göç eden birey” (s.22) ya da grup, topluluk üyelerine ‘**göçebe**’ (nomad); “doğrudan veya dolaylı olarak, maddi ya da diğer tür çıkar elde etmek amacıyla, bir kişinin vatandaşı olmadığı ya da daimi olarak ikamet etmediği bir devlete yasadışı girişinin sağlanması” (s.22) ise ‘**göçmen kaçakçılığı**’ olarak tanımlanmaktadır. Göçmen kaçakçılığı ile yakın ve sıklıkla karıştırılan bir kavram ise ‘**insan ticareti kavramı**’dır. “Kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidiyle ya da diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, gücünü kötüye kullanma ya da kişinin hassasiyetinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkasına kazanç ya da çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması ya da teslim alınması” (s.29), ‘**insan ticareti**’¹⁵ olarak nitelendirilmektedir. Bu işi yapan kişi, ‘**insan taciri**’; bu işten mağdur olan bireye de ‘**insan ticareti mağduru**’ denmektedir. “Kişileri, uluslararası kabul görmüş bir Devlet sınırından yasadışı olarak taşımak için kendileriyle yaptığı anlaşma üzerine hareket ettiren aracı kişi” (s.28) ise ‘**insan kaçakçısı**’ olarak tanımlanmaktadır.

Göç konusunda, daha çok savaş, etnik çatışma vb. durumlarda sıklıkla gündeme gelen bir diğer kesim, ‘**hassas gruplar**’dır. Özellikle, “... çatışma ve kriz zamanlarında ayrımcı uygulamalar, şiddet, doğal ve çevresel felaketler veya ekonomik zorluklarla karşılaşma riski daha yüksek olan herhangi bir grup veya toplumdaki kesimler; çatışma ve kriz dönemlerinde daha fazla risk altında olan kadınlar, çocuklar veya yaşlılar gibi

¹⁵ İnsan ticareti – kaçakçılığı konusunda detaylı bilgi için bkz. (Atasü-Topçuoğlu, 2015).

toplumsal gruplar ya da kesimler” (s.25) ‘**hassas gruplar**’ olarak tanımlanmaktadır. Görüldüğü üzere engelliler ile cinsel tercih farklılığı olan LGBT grupları bu sınıflama içerisine dahil edilmemiştir. Esasında herhangi bir engele sahip bireyler ile cinsel yönelim ve tercihleri farklı olan bireyler de, göç ve göçmenlik süreçlerindeki olumsuzluklardan etkilenen kesimi oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu kesimler de dikkate alınmalıdır. Buna karşın genel olarak göç literatür ve araştırmalarında, bu tür hassas gruplardan oluşan göçmenlere yeterli önemin verilmemiş veya verilmiyor olduğunu belirtmek gerekir.

Göçmenlerin kendilerini süreç içerisinde kırılan kılan bir diğer durum ise entegrasyon ve asimilasyon sorunsallıklarıdır. “Göçmenlerin hem birey hem de grup olarak toplumun bir parçası kabul edildiği süreç” (s. 17) olarak kabul edilen ‘**entegrasyon**’a karşılık ‘**asimilasyon**’, “bir etnik ya da sosyal grubun – genellikle azınlığın – diğer bir grup ile uyumlu hale gelmesi” (s.3) getirilmesidir. Uyum/entegrasyon, genelde göçmenlerin ana toplum ve değerlerini benimsemesi, içselleştirmesi ve gündelik yaşamına uyum süreci gibi algılanıyor olsa da bu süreç çift taraflıdır. Burada göçmenler ve ev sahibi toplumun karşılıklı olarak yapmaları gereken şeyleri tarif eden bir durum söz konusudur. Diğer bir deyişle, bir etkileşim söz konusudur¹⁶. Oysa **asimilasyon**, göçmenlerin dil, yaşam biçimi, gelenek ve görenekleri ile aidiyet duygularında değişim gerçekleştirmek, zaman içerisinde bireyin bu konularda ev sahibi bireylerle aynı özelliklere sahip olması anlamına gelmektedir. Asimilasyon, kendi içinde bir zorlama durumu taşıyor olsa da bazen bireyin kendi isteği ile, ana toplumun değerlerine olan hayranlığı sonucu, zaman içinde belirli bir zorlama olmadan da gerçekleşebilir. Eğer uyum veya asimilasyon tam olarak gerçekleştirilmemiş ise, göçmen grubu çoğunlukla azınlık olarak nitelendirilmekte ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedir.

‘**Azınlık**’, evrensel kabul gören bir tanım olmamakla birlikte, “bir Devletteki genel nüfusa göre sayıca daha az olan, hakim konumda bulunmayan, genel nüfustan farklı etnik, dinsel veya dilsel özellikler taşıyan ve zımnen kendi kültür, gelenek, din veya dilini muhafaza etmek için dayanışma içindeki gruplar” (s.4) şeklinde tanımlanmaktadır. ‘**Ayrımcılık**’ ise “lehine olunan ve aleyhine olunan arasında hiçbir makul ayrımın yapılmadığı bir durumda, herkese eşit davranmama” (s.4) olarak nitelendirilmektedir. Diğer bir deyişle ‘**ayrımcılık**’, toplumdaki her hangi bir birey veya grubun din, dil, köken, ülke, bölge, gelenek ve görenek, cinsel tercih, cinsiyet vb. gibi biyolojik, kültürel, ekonomik, hukuksal ya da sosyal özelliklerinden dolayı ana toplumdaki dışlanması ve farklı sosyal, kültürel, ekonomik ve hukuksal yaptırım - uygulamalara maruz bırakılması demektir. Eğer bir mülteci kendi menşesi ülkesine geri döner ve “ülkesindeki toplumun değerleri, yaşam şekli, dili, ahlaki ilkeleri, ideolojisi ve geleneklerini yeniden benimsemesi” (s.65) söz konusu olursa, bu durum ‘**yeniden kültürel entegrasyon**’; “menşesi ülkesindeki ekonomik sistemin yeniden bir parçası haline gelmesi”ne (s.66) ‘**yeniden ekonomik entegrasyon**’; kendi “menşesi ülkesindeki

¹⁶ Entegrasyon, Uyum ve Asimilasyon konusunda detaylı bilgi ve tanımlamalar için ayrıca bkz. (Çağlar ve Onay, 2015: 39-76).

sosyal yapılara yeniden dahil olması” (s.66) durumuna ise ‘**yeniden sosyal entegrasyon**’ denmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Göçler, çeşitli nedenlere (ekonomik, siyasi-askeri, kültürel, hukuksal vb.) bağlı olarak farklı tür ve biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Gerek nedenlerdeki, gerekse de türlerdeki bu çeşitlilik de tanımlamalarda karmaşaya neden olabilmekte ve ortak bir dil oluşturulmasını güçleştirebilmektedir. İnsanlar neden göç ederler sorusuna yanıt aramaksızın göç çalışmalarına ilişkin ortak bir dil ve anlayışın oluşturulabilmesi neredeyse olanaksızdır. Göç olgusunu yaratan nedenlerin bazen iç içe olması, bu nedenlerin belli başlıklar altında toplanmasını güçleştirebilmektedir. Örneğin göçü zorunlu kılan nedenler başlığı altında doğal afetler ve bunun yanında siyasi nedenler de olabilir. Benzer biçimde, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından 1997’de yapılan bir araştırmanın kayıtlarında şu bulguya yer verilmiştir: “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşayan insanların can ve mal emniyetine yönelik terör olaylarının sonucunda gerçekleşen göçler, ani, hazırlıksız, gönülsüz, umutsuz, can ve mal güvenliğini sağlamak için zorunlu bir kaçış şeklinde cereyan etmektedir” (Örnek, 2011:9). Bu örnekte de görülebileceği gibi göçler gerek zorunlu, gerekse de farklı nedenlerin bir sonucu olarak gerçekleşebilmektedir.

Ravenstein, göçü yaratan ya da artıran etkenler olarak kötü veya baskıcı kanunlara, olumsuz iklim koşullarına ve ağır vergilere işaret etmiştir. Ancak Ravenstein için göçün temel etmeni, ekonomik anlamda daha iyi olma isteğidir; bunun dışındaki diğer koşullar bu kadar güçlü olmamakla birlikte, ikincil sırada gelmektedir. Dolayısıyla ekonomik olarak daha iyi olma isteğinin yarattığı göç dalgalarının, diğer koşulların yarattığı göç dalgalarından, daha güçlü olduğunu söylemek olanaklıdır. Ravenstein’in yaptığı ikinci ekleme ise göçün sürekliliğiyle ilgilidir. Göçün sürekli artarak devam eden bir süreç olduğunu vurgulamakla birlikte, bu sürecin nedeni olarak da sanayinin gelişmesini ve buna bağlı olarak sanayi ve ticaret merkezlerinin çoğalmasını göstermektedir (Aktaran Yalçın, 2004, 26). Ayrıca; tarımsal üretimin karlı olmayışı, düşük ücret, sınırlı iş olanakları, eğitim, sağlık, vb. olanaklardan yoksunluk, kıtlık, çatışma ve terör gibi etkenlerin göçleri tetikleyerek, yeni iş, sosyal yaşam, yüksek ücret, ucuz ya da verimli toprak, sağlık, eğitim vb. olanakların yüksek olduğu merkezlere yönelttiği görülmektedir. Ravenstein’in tespitlerinden hareketle, göç hareketlerinin ana istikametinin, tarımsal alanlardan sanayi ve ticaret merkezlerine yönelik ve dolayısıyla da göçün en başta gelen hem itici ve hem de çekici nedeninin ekonomik olduğu söylenebilir.

Genel olarak itme – çekme etkenleri üzerinden analizini yapan Petersen (1958), asıl olarak bu etkenler temelinde yatan nedenlere işaret etmiştir. Neden bazı insanlar göç ediyorken diğerleri göç etmiyor sorunsalı üzerinde duran Petersen, belli bir zaman diliminde itme faktörü olan bir durumun zaman içerisinde çekme faktörüne dönüşebileceğini belirtmiştir. Ekonomik koşulların her zaman için göçün temel

nedenlerinden biri olduğunu kabul etmekle birlikte bireysel ve sınıfsal farklılıklara vurgu yapmış ve ekonomik durumun göçü nasıl etkilediğini açıklamıştır.

Nonneman ve Kaizen (2007: 121-146)'a göre ise; insanların buldukları yerleri terk etmelerinin kabaca iki tane nedeni vardır. Bunlar; yoksulluk, işsizlikten kurtulma gibi 'ekonomik'; savaş, yargısız infaz, insan hakları ihlallerinden korunabilmek gibi 'siyasi-askeri' nedenlerdir. Bununla birlikte Nonneman ve Kaizen bu iki temel nedenin yanı sıra, üçüncü neden olarak doğal afetleri, dördüncü neden olarak da diğer nedenler kavramı altında macera, hayal peşinde koşma gibi nedenlerden söz etmektedir.¹⁷

Tarihsel süreçte siyasi-askeri nedenlere dayalı olarak da birçok göç hareketi yaşanmıştır. Bunların başında, 1880'lerde Rusya'da başlayan Yahudi düşmanlığı (anti-semitizm) ve Yahudilere yapılan saldırılar neticesinde Yahudilerin başka ülkelere göç etmesi gelir (Eker, 2008: 49). Keza aynı dönemde, Osmanlı Devleti'nin toprak kaybetmeye başlaması nedeniyle, 1821 ile 1922 yılları arasında 5 milyondan fazla Müslüman da Balkanlar ve Kafkaslardan sürülüp atılmıştır (Mc Carthy, 1998: 1). Ayrıca, Birinci Dünya Savaşı sürecinde, Anadolu'nun değişik yerlerinde yaşamakta olan Osmanlı vatandaşı 100 binlerce Ermeni, güvenlik kaygıları nedeniyle, bu günkü Suriye ve Lübnan topraklarına göç ettirilmiştir. Tarihin ilerleyen aşamalarında; savaş, etnik temizlik, terörizm gibi siyasal yıkımların ya da ırkçılık, toplumdışılaşma, siyasi baskılar vb. siyasi-askeri nedenlerin insanların yerlerinden olmasına yol açtığı çok sayıda örnekten söz etmek olanaklıdır. Siyasi-askeri nedenler kapsamında ayrıca, mübadeleler, serbest piyasa ekonomisinin sağlamaştırılmasına yönelik olarak uygulanan siyasi programlar, bölgeler arası seçmen siyasi davranış farklılıkları, etnik ve mezhepsel baskılar, gecekondu alanlarının siyasi rant çevrelerine dönüşmesi, çarpık yapılaşma vb. nedenler de sayılabilir.

Göçler üzerinde etkili olan bir diğer alan ise sosyo-kültürel nedenlerdir. Eğitim eksiliği, cinsiyet temelli ayrımcılıklar ve küreselleşmenin dünya kültüründe yarattığı tek-tipleştirme, kan davası, bir arada yaşama/yaşamama güdüsü, gettolaşma, hemşericilik, gecekondulaşma süreci vb. gibi olgular, sosyo-kültürel nedenler bağlamında ilk akla gelenlerdir. Aynı biçimde, iletişim ve seyahat olanaklarının çoğalması, ucuzlaması ve daha önceden göç etmiş bulunan insanlarla (diaspora) kurulan bağlar (göçmen ağları) gibi nedenlerin de göçü kolaylaştıran unsurlar kapsamında değerlendirilmesi olanaklıdır (Eker, 2008: 6). Ayrıca, eğitim sistemlerinden ders kitaplarına, beslenme alışkanlıklarından müzik zevklerine ve giyime kadar geniş bir alanda genel olarak yaşam tarzlarını ve davranış biçimlerini başta ABD olmak üzere, Batı'ya özgü kalıpların belirlediği söylenebilir. Bu durum, 'en güçlü' olana bir özenme ve dünyada bir kültürel benzeşme yaratmıştır. Bu benzeşme ve özentiler göç olasılıklarını artırarak uluslararası göçlere yeni boyutlar getirmiştir (Eker, 2008: 243)¹⁸.

¹⁷ Daha fazla bilgi için bakınız, Nonneman Walter and Julie Kaizen (2007: 121-146),

¹⁸ Daha fazla bilgi için ayrıca bakınız, Mutluer, (2003).

Uluslararası göçlere neden olan ve göçün süreklilik arz eden bir duruma gelmesine yol açan bu genel nedenlerin yanı sıra, göçün kendine özgü; ailevi, etnik, demografik, dinsel, sağlıkla ilgili, teknik, doğal afetler, çevresel vb. nedenleri de bulunmaktadır. Özellikle, son dönemde üzerinde çokça konuşulan, küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi çevresel nedenlerin de göç olgusunu tetiklediği bir gerçektir. Dahası, günümüzde, çevre güvenliğinin uluslararası güvenlikle ilişkilendirilmesi, çevresel nedenlerin yakın gelecekteki uluslararası göç hareketlerinin temel belirleyicilerinden biri olacağını göstermektedir¹⁹.

Göç, çoğu kez bireysel bir karar gibi görünebilir ve bireylerin neden göç ettiklerini tam olarak belirleyebilmek kolay olmayabilir. Çünkü birçok insan için farklı ve karmaşık motivasyonlar söz konusu olabilir. Bu nedenle, göç konusunda buraya kadar açıklanan nedenlere, bireylerin nasıl tepkiler verdikleri önem taşımaktadır. Bu tepkiler, kaçınılmaz olarak kişiden kişiye değişkenlik gösterecektir. İnsan davranışlarının genelleştirilmesinin zorluğu, göçün nedenlerini açıklayan tek bir açıklama biçiminin olamayacağına, çoğu zaman yukarıda sayılan pek çok nedenin bir arada etkili olabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca, her ne kadar, literatürde göçlerin birincil nedeninin ekonomik olduğuna dair kanaatler yaygın olsa da, hangi etkenlerin başat göç nedeni olduğu, zaman, mekân, algı biçimi gibi faktörlere bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Örneğin, IOM'un 1995 tarihli araştırmasında, ülkemizdeki transit yasa dışı göçmenlerin yarısından fazlası (% 56), göç etme nedeni olarak siyasi nedenleri göstermiştir (Aktaran, Narlı, 2003: 78). İkincil faktörler kapsamında da; ekonomik, kültürel, ailevi vb. nedenler sıralanmıştır.

Bununla birlikte, hangi etkenlerin başat olduğunun ilerisinde, 'göç'ün direkt gelişmişlikle (başarılı – başarısız toplumlar) de bağlantılı olduğunu söylemek gerekir. Diğer bir deyişle, göç veren yer - bölge - ülke açısından güvensiz, iyi - cazip olmayı başaramamış bir toplumdur; göç alan yer - bölge - ülke açısından ise iyi - cazip olmayı başarmış, güvenli bir toplum olma durumunun varlığından da söz etmek gerekir. Dolayısıyla ulusların – toplumların başarılı olup olmadıklarının ölçütlerinden birisinin de göç alan veya veren olma özelliği olduğunu söylemek olanaklıdır.

Sonuç olarak özetlemek gerekirse, kuraklık, afet, kötü hava koşulları gibi çevresel – doğal durumların yarattığı zorunluluklar; sosyal, kültürel ve siyasi durumların yarattığı göçe zorlayıcı koşullar; bireylerin, toplulukların kendi irade, istek ve rızalarıyla karar verdikleri göç durumu ile kentleşme ve teknolojik gelişmelerin büyük ticaret ve sanayi merkezlerine çektiği kitlesel göçler, göç çeşit ve durumlarını oluşturmaktadır. Göç, nedeni ve şekli ne olursa olsun, kim tarafından nereye – nasıl yapılırsa yapılsın, bilinen mevcut durumdan bilinmeyene, bağrında, 'daha iyi olacak umutları' taşıyan ve süreklilik arz eden bir serüvendir - yolculuktur. Bazı durumlarda tasavvufi anlamda, bireyin kendi içinde gerçekleştirdiği bir yolculuk dahi olabilir. Bu yolculuğun ne zaman, nerede ve ne şekilde sona ereceğinin tek belirleyeni ise yaşamın sona ermesidir. Diğer bir deyişle, bireyin gerçekleştirdiği en son göç -teolojik söylemle, bu dünyadan diğer

¹⁹ Daha fazla bilgi için bakınız, Brauch, (2005).

dünyaya yaptığı göçtür- ve göç serüveni ancak yaşamın sona ermesiyle noktalanmaktadır denebilir. Bu nedenle, göç literatüründeki kavram kargaşasının önüne geçmek büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA :

AKŞİT, Belma T. (1998), “Göç Araştırmalarında Hızlı Değerlendirme Metodolojisi”, **Konferans: Türkiye’de Göç; 8 Haziran 1997**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, Ocak 1998, s. 67-77.

ASAR, Aydoğan, (2004), **Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları**, Ankara: Emek Ofset.

ATASÜ-TOPÇUOĞLU, Reyhan (2015), **Ideology and the Fight Against Human Trafficking**, New York: Routledge.

ATASÜ-TOPÇUOĞLU, Reyhan (2016), “Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama”, **İnsan Hakları Yılığ**, Cilt 34, 2016, s 1-20.

BRAUCH, Hans Günter, (2005), **Environment and Human Security: Towards Freedom from Hazards Impacts**, UN University, Institute for Environment and Human Security, Publication Series No.2, Bonn, Germany.

BUZ, Sema, (2004), **Zorunlu Kaçış Zorla Kabul, Mültecilik**, Ankara: SGDD Yayınları.

ÇAĞLAR, Ali ve Abdülkadir Onay (2015), "Entegrasyon/Uyum: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz" iç. **Göç ve Uyum** (Ed. B. D. Şeker, I. Sirkeci ve M. M. Yüceşahin), Londra: Transnational Press London, s. 39 – 76.

ÇAĞLAR, Ali (2011), **Türkiye’de Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler ve Sosyal Uyum**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

ÇAĞLAYAN, Savaş (2006), “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, Güz 2006, Sayı 17, s. 67-91.

DATTA, Amal (2003), **Human Migration: A Social Phenomenon**, New Delhi: Mittal Publications.

DEMİR, Oğuzhan Ömer ve Hakan Erdal (2010), “Yasadışı Göç ile İlgili Kavramların Doğru Anlaşılmasını Sorunu ve Yazılı Basında Çıkan Haberler Üzerine Bir İnceleme”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:12 (1), s. 45.

Dünya Göç Raporu (2011), **World Migration Report 2011** - IOM Publications https://publications.iom.int/bookstore/free/WMR2011_English.pdf (Erişim: 10.02.2018).

EKER, Kemal (2008), **Türkiye’de Yasa Dışı Göç Sorunu**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

FAIST, Thomas (2003), **Uluslararası Göç ve Ulaşım Toplumsal Alanlar**, (Çev. Azat Zana Gündoğan), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

HOŞGÖR, Şeref (1998), “Türkiye’de Kantitatif Yöntemlerle Dolaylı Göç Tahminleri, Sorunları ve Yaklaşımlar,” **Konferans: Türkiye’de İçgöç; 6-8 Haziran 1997**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, Ocak 1998, s. 104-124.

IOM (Uluslararası Göç Örgütü) (2009) **Göç Terimleri Sözlüğü**, Cenevre: IOM, Yayın No: 18.

KARPAT, Kemal (2003), **Türkiye ve Orta Asya**, Ankara: İmge Yayınevi.

LEE, Everett S. 1966), “A Theory of Migration”, **Demography**, Vol. 3, No. 1. pp. 47-57.

Mc CARTHY, Justin (1998), **Ölüm ve Sürgün**, (Çev. Bilge Umar), İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Meydan Larousse Ansiklopedisi (1971), İstanbul: Meydan Yayınevi, 5. Cilt.

MUTLUER, Mustafa (2003), **Uluslararası Göçler ve Türkiye**, İstanbul: Çantay Kitabevi.

NARLI, Ayşe Nilüfer (2003), “Human Smuggling and Migration of Illegal Labor to Turkey”, in **Crushing Crime in South Eastern Europe: A Struggle of Domestic, Regional and European Dimension**, National Defense and Bureau Security Policy.

NONNEMAN, Walter and Julie Kaizen (2007), “Irregular Migration in Belgium and Organized Crime: An Overview”, **International Migration**, 45 (2), pp. 121-146.

ODMAN, M. Tefik (1995), **Mülteci Hukuku**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayını No:15.

ÖNAL, İ. Kemal vd (2001), **Dünyada ve Türkiye’de Yasadışı Göç**, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı.

ÖRNEK, Servet (2011), **Göç ve Din**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

ÖZDEMİR, Hakan (2012), “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 30, s. 14.

ÖZKALP, Enver (1995), **Sosyolojiye Giriş**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

ÖZTEKİN, Sıdıka (2016), **AB, ABD ve Türkiye'nin Göç ve Sosyal İçerme Politikalarının Analizi**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi, İzmir.

PAZARLIOĞLU, M. Vedat (2005), "İzmir Örneğinde İç Göç'ün Ekonometrik Analizi", **Yönetim ve Ekonomi**, Cilt 14, Sayı 1, 2005, s.121.

PETERSEN, William (1958), "A General Typology of Migration", **Amerikan Sociological Review**, Vol: 23, No. 3 (Jun., 1958), pp. 256-266.

RAVENSTEIN, Ernst Georg (1885), "The Laws of Migration", **Journal of the Statistical Society of London**, Vol. 48. No.2, June 1885, pp. 167-235.

SEVİNÇ, Bahar Yenigül (2004), "Göçün Kent Mekânı Üzerine Etkileri", **G.Ü. Fen Bilimleri Dergisi**, 18 (2), s. 274.

SEZAL, İhsan (1997), "Göçler ve Şehirleşemeyen Şehirler", **II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç**, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2013), **Türkiye ve Göç**, Ankara: GİGM Yayını.

Türk Dil Kurum Online Sözlüğü, www.tdk.gov.tr (Erişim: 10.10.2016).

TÜRKYILMAZ, Ahmet S. vd. (1998), **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göç Eden Ailelerin Sorunları**, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını.

ÜNER, Sunday (1972), **Nüfusbilim Sözlüğü**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013), Kanun no: 6458.

YALÇIN, Cemal (2004), **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayınları.

YENİGÜL, Sevinç Bahar (2004), "Göçün Kent Mekânı Üzerine Etkileri", **G.Ü. Fen Bilimleri Dergisi**, 18 (2), s. 274.